

OLIIY TA'LIMDA TYUTORLIK FAOLIYATINING AHAMIYATI

*Karimov Baxriddin Isoqovich**Termiz davlat muhandislik va agrotexnologiyalar universitetining**Iqtisodiyot, o'rmonchilik va veterinariya fakulteti tyutori*

Annotatsiya: Ushbu maqolada tyutorlik faoliyatining maqsadi va vazifalari, tyutorlik faoliyatiga tayorlashning bosqichlari haqida ilmiy fikr yuritilgan.

Kalit so'zlar: konsepsiya, ta'lim, tizim, faoliyat, tyutor, talaba, o'quv reja, seminar, loyiha, muloqot.

Ma'lumki, Prezidentimiz Shavkat Mirziyoyev Miromonovichning 2019-yil 8- oktyabrdagi - O'zbekiston Respublikasi oliy ta'lim tizimini 2030 yilgacha rivojlantirish konsepsiyasini tasdiqlash to'g'risidagi PF5847 - sonli Farmoni imzolandi. "O'zbekiston Respublikasi oliy ta'lim tizimini 2030-yilgacha rivojlantirish konsepsiyasi"da - oliy ta'lim bilan qamrovni kengaytirish, oliy ma'lumotli mutaxassislar tayyorlash sifatini oshirish, fan sohalari bo'yicha professor o'qituvchilarning kasbiy muloqot maydonchalarini yaratish, ta'lim sifatini ta'minlash jarayoniga talabalarni keng jalb etish hamda "tyutorlik" tashkiliy- metodik yordam tizimini joriy etish orqali talabalarning mustaqil ta'lim olish faoliyatini rivojlantirish belgilab qo'yilgan. Qaror ijrosini ta'minlash maqsadida bir qancha tizimli yangilik va o'zgartirishlar shakllantirildi. 2021-yil 9-sentyabrda Vazirlar Mahkamasining "Respublika oliy ta'lim muassasalarida talabalarni turar joy bilan qamrab olish darajasini oshirish chora-tadbirlari to'g'risida"gi 563-son qarorining qabul qilinishi ham talaba-yoshlarimizga yaratilayotgan sharoitlarni yanada takomillashtirishga qaratildi. Qarorda - talabalarni arzon, ammo barcha qulayliklarga ega turar-joy bilan ta'minlash; talabalarga tarkibi va xavfsizlik sifati kafolatlangan - sifatli oziq-ovqat mahsulotlarini arzon narxlarda yetkazib berish; bakalavriyatning 1-3-kurslari doirasida har 120-150 nafar talabaga 1 ta shtat birligi hisobida «tyutor» lavozimini tayinlash kabi - oliy ta'limda uzoq vaqtdan beri loyihalashtirib kelingan qator tizimli qulaylik va imkoniyatlar belgilandi.

«Tyutor» yangi atamasi nutqimizga ingliz tilidan o'zlashgan bo'lib, u ustoz va murabbiy vazifasini bajaruvchi shaxs ma'nosini ifodalaydi. Oliy ta'lim va o'rta maxsus ta'lim vazirligining 2021-yil 30-sentabrdagi 412 – sonli buyrug'i asosida “OTMlarda tyutorlik faoliyatini tashkil etish to'g'risidagi nizomi” tasdiqlandi.

Mazkur lavozim egasi, tom ma'noda, talabani o'qitish tizimi bilan uzviy bog'lanishini ta'minlovchi; talabada o'quv jarayoni davomida o'z salohiyatini namoyon qilish, o'zini, o'zligini, intilishu dunyoqarashini teran anglash, o'z faoliyatini ongli ravishda nazorat qilish, xatti-harakatlarini tizimli boshqarish borasida to'g'ri qarorlar qabul qila olish malaka va ko'nikmalarini rivojlantiruvchi shaxs sanaladi. U talabaga har bir faoliyat va harakatlarining oqibatlarini ongli ravishda anglashga, hayotda o'z orzulari ro'yobini ta'minlash yo'llarini topishga ko'maklashadi. Tyutorning faoliyati samarasi talabaning o'qib o'rganishga bo'lgan ichki intilishi kuchayishi va ta'limning samarali jarayonga aylanishi bilan o'lchanadi. Tom ma'noda, oliy ta'lim tizimida ta'limtarbiya jarayonining samaradorligi «professor-o'qituvchi - talaba - tyutor» hamkorligida ta'minlanadi.

Tabiiyki, tyutor lavozimini egallagan oliy ma'lumotli shaxs, ya'ni murabbiy, ustoz, talaba ta'lim olayotgan soha mutaxassisi sifatida pedagogik, psixologik, etik, estetik jihatdan barkamol, o'zligini anglagan, dunyoqarashi keng, sog'lom fikrli, intellektual salohiyatli bo'lishi lozim. Shuning uchun ham tyutorning oylik ish haqi o'qituvchi- stajyorning bazaviy lavozim maoshiga tenglashtirilgan. Oliy ta'lim tizimida ma'naviy- ma'rifiy va ahloqiy-tarbiya, o'quv va o'quv-uslubiy hamda ilm-fan, innovasion va ilmiy- tadqiqot yo'nalishlarida faoliyat olib borishi mo'ljallangan tyutorlar faoliyati dunyo ta'lim tizimi uchun yangilik emas. Manbalarga ko'ra, tyutorlik faoliyatini yo'lga qo'yish dastlab oila bolalariga uylarida xususiy ta'lim berish jarayonida shakllangan va rivojlangan. Keyinchalik bu ommaviy ta'lim tizimiga ko'chgan. Jumladan, qadimgi Yunonistonda ham asosiy ta'lim jarayoniga yordamchi sifatida tyutorlar faoliyati yo'lga qo'yilgan edi. Hozirda dunyoning ko'plab rivojlangan mamlakatlarida tyutorlik xizmatidan foydalaniladi. Hatto ular Yaponiya, Germaniya, Angliya, Fransiya, Finlandiya, Koreya, Rossiya kabi o'nlab mamlakatarda maxsus o'qitiladi, tyutorlar tahsil yakunida diplom olishadi. Masalan, Germaniya, Koreya, Rossiya mamlakatlarida pedagog-xodimlar tayyorlash sohasiga ixtisoslashtirilgan oliygohlarda bakalavr va magistratura bo'yicha maxsus tyutorlik kurslari mavjud. Sivilizatsiya erishgan yurtlarda tyutorlik markazlari va assosiasiyalar faoliyat yuritishini kuzatishimiz mumkin.

Oliy ta'limda tyutorlar quyidagi lavozim vazifalarini tizimli reja asosida olib boradilar:

ma'ruzachi tomonidan o'qitilayotgan fanni o'zlashtirishda ta'lim oluvchilarga yordam berish va shu orqali dunyoqarashi endi shakllanayotgan talabani muntazam ilm o'rganishga odatlantirish; talabani o'qishi va kundalik hayoti o'rtasida muvozanat o'rnatilishini ta'minlash; talabalarga vaqtini menejment qilish masalalarida ta'sir ko'rsatish; talaba tanlagan soha ilmiga oid qiziqarli, ta'sirli ma'lumotlarga urg'u berish, tanlagan sohasi, kasbiga muhabbat tuyg'ularini tarbiyalash;

talabani kuchli taraflarini, ichki (yashirin) qobiliyatlarini yuzaga chiqarishga ko'maklashish; talabani o'z kamchiliklari ustida ishlashga o'rgatish; talabalarining bo'sh vaqtlarini mazmunli o'tkazishga ko'maklash;

talabalarni Vatanga, el-yurtga, milliy qadriyatlarimizga muhabbat ruhida tarbiyalash; talabalarni turli ilmiy to'garaklarga jalb etish va h.k.

Tyutorlik faoliyatining markazida talaba turadi. Bu jarayon muayyan shaxsning shaxsiy ehtiyojlari, maqsadlari va sharoitlarini unumli tashkil etish va ta'minlashni o'z ichiga qamrab oladi. Samarali tyutorlik jarayoni aniq yo'nalishlarga va talabalarining ehtiyojlarini qondirish uchun vaqt o'tishi bilan doimiy ravishda tuziladigan va moslanadigan rejaga ega bo'lishlikni talab qiladi. Bir so'z bilan ta'kidlaganda, tyutorlik talabani o'sishi va rivojlanishiga qaratilgan o'quv hamkorligidir.

O'qituvchilar va tyutorlarning egallagan o'rni bir biridan farq qilsada, talabalarining ta'lim olish jarayonida ikkisi ham birdek muhim ahamiyat kasb etadi. O'qituvchilar - o'quv rejasini ishlab chiqish, darslarni o'tkazish va talabalar faoliyatini baholash uchun mas'uldirlar. O'qituvchilar ham xuddi tyutorlardek o'z o'quvchilari bilan individual aloqa o'rnatadilar, lekin ularning ishi asosan ma'ruzalar va mashg'ulotlar orqali bir guruh o'quvchilar uchun kursni belgilashdan iborat. Tyutorlar - tyutor sifatida ular kursni boshidan mutloq o'zgartirib tashkillashmaydi. Buning o'rniga, tyutorlar o'quvchilarni o'qituvchi bergan yo'nalish bo'yicha yo'naltiradi. Talabaga ta'lim olish, darslarni o'zlashtirish va o'qishlarini boshqarishda yordam beradi. Demak, tyutorlar talabalarni qo'llab-quvvatlash orqali o'z kutgan natijalariga erishishlari mumkin. Tyutor har bir talabaga ularning oliygohdagi tahsili davomida yelkadosh malahatchi, ustoz bo'lishi zarur. Xalqimiz topib e'tirof etganidek, ota-ona farzandni dunyoga keltiruvchi va unga shu dunyo

mo'jizalarini ko'rsatuvchi zotlar bo'lsa, ustoz uni fikran ulug'likka eltuvchi, komillik sari yetaklovchi va shu asnoda ikki dunyo saodatidan bahramand etguvchi zotdir.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2019 yil 8 oktyabrdagi - O'zbekiston Respublikasi oliy ta'lim tizimini 2030 yilgacha rivojlantirish konsepsiyasini tasdiqlash to'g'risidagi PF 5847 son Farmoni//lex.uz
2. Davlat oliy ta'lim muassasalarida tyutorlik faoliyatini tashkil etish tartibi to'g'risidagi "Namunaviy nizom".
3. Muhammadovna, O. R. N. (2022). Talaba shaxsini individual rivojlantirishda tyutorlik faoliyatining asosiy konsepsiyalari. Ta'lim va rivojlanish tahlili onlayn ilmiy jurnali, 2(12), 144-149.